

“DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE AKADEMİK DERGİCİLİK VE YÖNELİMLER”

Prof. Dr. Yaşar TONTA

Mehmet Palancı Hocamız bu çok kapsamlı başlığı verince aklıma ister istemez bir kütüphaneci fıkrası geldi. İzin verirsiniz bu fıkrayla başlamak istiyorum. Oradan da neden bu fıkrayı anlattığıma geçip akademik yayıncılıkla ilgili sorunlara değinmek istiyorum.

Tanrı, “Yeter,” demiş. “[Artık dükkanı] kapatıyorum. Kıyamet günü geldi. Bütün ruhları huzuruma çağırıyorum. Ondan sonra da kimin ne yaptığına bakacak, amel defterinin ne taraftan verileceğine karar vereceğim.” Ama Tanrı bakmış ki bu, oldukça zor bir iş. Bunun için de Carl Linnaeus, Melvil Dewey ve sadece bir hafta önce ölmüş olan Penny adlı küçük bir kasaba kütüphanesinde çalışan kütüphaneciden yardım istemiş. Demiş ki:

“Böyle bir durum var. Ben bunu ilk düşündüğümde, bu kadar zor olacağını tahmin etmemiştim, çünkü sadece iki kişi olacak diye düşünüyordum. Ama siz dünyaya gittikten sonra boş durmadınız.. Dolayısıyla burada yaklaşık birkaç on milyar insan var. Kimin nasıl sınıflandırılacağı konusunda karar veremiyorum. Onun için de sizden yardım istedim.”

Bunun üzerine modern sınıflamanın babası Carl Linnaeus, “Neden olmasın? Ben sınıflarım.” demiş. Tanrı, “Ruhlar hemen şu kapının arkasında,” demiş. Carl Linnaeus gitmiş, sekiz saat sonra gelmiş. “Bu iş yapılamaz. Mümkün değil. Bütün insanları sınıfladım, ama en son barbar bir Japon yeni yetmesine rastladım, onun için verilebilecek herhangi bir Latince isim kalmadı,” demiş.

Tanrı Dewey Onlu Sınıflama sisteminin yaratıcısı Melvil Dewey’e “Bir de sen dene,” demiş. O da denemiş. Gitmiş, birkaç saat geçmiş, geri dönmemiş. Yedinci saatin sonunda gelmiş. “Bu yapılamaz. Bütün Hristiyan tarikatlerini sınıfladım, ama sonlara doğru bir Yahudi ailesi ile bir Müslüman çift geldi. Orada ben tılandım. Verecek numara kalmadı. Bu yapılamaz,” demiş.

Onun üzerine kasaba kütüphanecisi Penny “Ben bunu yaparım,” demiş. Gitmiş. Nitekim birkaç dakika sonra da

geri gelmiş. “Kolayca yaptım,” demiş. “Çok iyi. Peki, ne yaptın?” diye sormuş Tanrı. “Sağlığında kütüphaneleri desteklemek üzere yardım edenler, elinizi kaldırın,” dedim. Elini kaldıranları ayırıp, geriye kalanlara da cehenneme gidebileceklerini söyledim,” demiş Penny.

Bu kapsamlı başlığa bakınca benim aklıma bu fıkranın gelmesinin nedeni de şu: Fıkrayı fazla açığa çıkarmak istemem ama, yine de, Carl Linnaeus ve Melvil Dewey’e sempati ile bakmak istediğimi söylemek istiyorum. Biliyorsunuz, her ne kadar Carl Linnaeus’un sistemini kullanıyor isek de kendisinin insan ırklarının sınıflamasına girişip daha sonra başarısızlığa uğradığına ince bir dokundurma var bu fıkrada. Aynı dokundurma Melvil Dewey’e de var. Kütüphaneciler biliyordur. Dewey’nin Onlu Sınıflama sistemine bakarsanız, dinlerle ilgili on sınıftan dokuzu Hristiyanlıkla ilgilidir. Biri de diğer dinlere ayrılmıştır. Orada da Budizm, Müslümanlık gibi dinler vardır. Ben de, her ne kadar Carl Linnaeus ve Melvil Dewey’e sempati duysam da, doğrusu Penny’nin pozisyonunda olursam meramımı daha iyi anlatırım, dedim ve, Penny’nin yaptığı gibi, akademik dergicilik ile ilgili sorunları ikiye ayırabiliriz diye düşündüm: Yapısal sorunlar ve yapısal olmayan sorunlar.

Ama çok kısa bir şekilde önce tarihten başlayacağım. Dergi yayıncılığı yaklaşık 350 yıllık bir süreyi kapsıyor, 1665’lerden bugünlere kadar. Bizim de hasbelkader 25-30 yıllık bir deneyimimiz olduğunu düşünecek olursanız, sizi önceden uyarmak istiyorum, 350’yi 30’a bölerseniz, bu konuşma “kibir katsayısı” çok yüksek bir konuşma olabilir.. Dolayısıyla bu çerçevede genellemeleri, genelleştirmeleri anlayışla karşılayacağınızı umuyorum.

Biraz önce ilk bilimsel derginin 1665’lerde yayımlandığını söylemiştik. *Philosophical Transactions* ya da *Journal de Sçavans*. İkisi aynı yılda yayına başlamış ama bilimle ilgili olan *Philosophical Transactions* olduğu için genellikle o ilk dergi kabul ediliyor. Biz bu yayıncılık sistemini çok küçük değişikliklerle yaklaşık 350 yıldır devam ettiriyoruz. Eğitimciler 300 sene önce öğrenci olan bir kişiyi bugünkü sınıfa koysa o öğrenci hiç yabancılık çekmez, çünkü öğretim yöntemlerimiz vb. aşağı yukarı aynı. Yayıncılık için de bu, bir dereceye kadar söylenebilir. Gerçekten de bu yolda epeyce değişiklikler olmuş ama bu değişikliklerin büyük bir kısmı aslında 200-300 sene önceki dergilerden çok farklı değil. Özellikle de elektronik ortama gelinceye kadar dergi makalelerinin yazılış biçimleri, kâğıt üzerinde olması,

nasıl hakemlik yapıldığı, nasıl iletişimde bulunulduğu vb. çok farklı değil. Esas fark, Internet’e ya da dijital ortama geçişimizle geliyor. Bu aşamada, dijital ortama geçmek ile birlikte bilimsel iletişimin başka yollarla da yapılabileceği ortaya çıkıyor. 1665’ten 1990’lara gelene kadar büyük ölçüde kâğıt ortamla devam ediliyor. Ondan sonra, önce kâğıt ortam hâlâ baskın olmasına rağmen, elektronik kopyalara erişmeye başlıyoruz. Daha sonra, 1990’ların sonuna doğru, elektronik değerlendirme sistemi işin içine giriyor., 2000’lerde belirli bir içeriğin birden fazla mecrada, akıllı telefonlarda, tabletlerde vb. yayımlanması başlıyor. Arkasından sosyal ağlar işin içine giriyor. Dolayısıyla da son 20 yıldaki gelişmelere baktığımızda dergi yayıncılığında “yapısal değişiklik” olarak adlandırılabilir esas değişiklikler de bu yıllara denk geliyor. İsterseniz bunu biraz açalım.

Nedir o yapısal değişiklikler? Biliyorsunuz dergicilik, farklı konularda kitapların tekil olarak ayrı ayrı yayımlanmasının uzun zaman alması sebebiyle, birçok konuda birçok makale yazarak daha hızlı bilimsel iletişim ortamı yaratabilir miyiz ihtiyacından ortaya çıkıyor. Ama, bir düşünceye olursanız, bu ihtiyaç da 200 senede ortaya çıkıyor. 1450’lerde matbaa icat edilmiştir -ki “zalimlerin düşmanı, halkların dostu” olarak ilan edilmiştir. Fakat ilk bilimsel dergi yayımlanana kadar aradan 200 yıl geçmiş. İlk bilimsel dergiden bu yana da bir 350 yıl geçtiğini düşünceye olursanız, bu yapısal değişiklik 1990’ların sonuna kadar neredeyse ufak tefek değişikliklerle bizi idare etmiş.

Ama dijital ortama geçilmesiyle, dağıtımdan tutun da değerlendirme, etki hesaplama kadar birçok şey yapısal olarak değişmeye başlamış. Her şeyden önce araştırmacıların çok iyi bildikleri “analiz birimi” olarak aldığımız şey değişikliğe uğramış durumda. Dijital ortama geçilmesi nedeniyle müzik endüstrisi hangi yoldan gidiyorsa dergicilik de aynı yoldan gidiyor. Çünkü eskiden birkaç tane makale toplansın, biz bunu yayımlayalım derken, “analiz birimi” dergi başlığı iken, bugün analiz birimi bir makale başlığı ve hatta makalenin bir bölümü ya da makale içerisindeki bir tablo veya şekil hâline geldi. Ama bu sadece yayıncılığı ya da müzik endüstrisini ilgilendiren bir durum değil. Geçenlerde yurt dışına bir bilet almak için bir internet sitesine girdim. Yerinizi seçmeniz söyleniyor size. Bizim bildiğimize göre eskiden analiz birimi olarak 300 kişilik bir uçak vardı, dolayısıyla biletinizi aldığınız anda istediğiniz yere uçuruyordu sizi. Şimdi her koltuk kendi başına bir analiz

birimi hâline gelmiş. Eğer bacaklarınızı uzatacak daha fazla yere ihtiyacınız varsa 30\$ ödediğinizde, önünde başka sıra olmayan bir koltukta oturabiliyorsunuz. Dolayısıyla dijital ortama geçmekle birlikte dergi yayıncılığında da analiz biriminin değişmesi, birçok şeyin yapısal olarak da değişmesini beraberinde getirdi. Bilimsel iletişim için artık kimsenin matbaanın icat edildiği dönemden 1990’lara gelene kadar olduğu gibi belirli bir yatırım yapmasına vs. gerek yok. Artık herkes yayıncı olabiliyor; bloglar ortaya çıktı vs. Sadece belirli güce sahip olan kişilerin yayın yapma durumu diye bir şey ortadan kalktı. Belli olmaz ama, bugün, önümüzdeki dönemde dergi hâlâ bu yapı ile varlığını sürdürür mü diye tartışılıyor. Çünkü eğer analiz birimi, dergi başlığı ya da derginin bir sayısı olmaktan spesifik olarak adreslenebilen, makale içerisindeki herhangi bir bölüm, herhangi bir paragraf hâline geldiyse o zaman buna yönelik olarak da bizim değişikliğe gitmemiz gerekecek. Nitekim bu değişiklikleri görüyoruz. Twitter yayıncılığı diye bir kavram çıktı. 140 karakterde yayın yapacaksınız. Hakemli yayınlardan söz ediyorum. Tabii o zaman, yapabildiğiniz şey bir soru cümlesi ortaya koymaktır, *New England Journal of Medicine*’da iki sene önce yayımlanan bir makalede olduğu gibi. Çikolata ile beyin yetileri arasında bir ilişki var mıdır? Cevap: vardır, yoktur, ya da bilmiyorum. Alın size bir twitter makalesi. Yani böyle bir twitter makalesi yazılmış değil ama böyle bir makale yazılmış. Dolayısıyla bir twitter makalesi olarak yazılıysaydı nasıl yazılırdı diye örnek veriyorum sadece. Hatta ilgili makalede, kişi başına çikolata tüketimini 400 gr. artırırsanız 10 milyon kişide bir Nobel Ödülünü hak edersiniz diye bir regresyon analizi de yapılmış.¹ Buna girmek istemiyorum..

Yapısal değişikliklere dönecek olursak, bunlar daha çok teknolojinin bize imkân tanıdığı şeyler ile ilgili. 1990’ların ikinci yarısından itibaren elektronik değerlendirme gündeme geldi. Burada birçok saygın editörümüz var. Eminim onlar da aynı şekilde bu işi elektronik olarak götürüyorlar. Özellikle ticari dergiler basılıp yayımlanmaya devam ediyor ama basılı dergicilik büyük ölçüde geri planda gibi gözüküyor. Eski yaklaşıma ilişkin bazı şeyleri sürdürmeye devam ediyoruz. Elektronik bir dergide sayfa numarasının ne işi var diyebilirsiniz, ama atıf yapma vb. amaç ile kullanmaya devam ediyoruz. Dolayısıyla da bunların kolayca değişmesi

¹ Bkz. Messerli, F. H. (2012). “Chocolate consumption, cognitive function, and Nobel Laureates,” *The New England Journal of Medicine*, 367(16), 1562-1564. doi:10.1056/NEJMon1211064

belki mümkün değil. Ama yapısal olarak bakıldığında dijital ortama geçme ile birlikte bizim yaşadığımız en büyük değişiklikler makale değerlendirme, bilimsel iletişimin nasıl gerçekleştiği, bununla ilgili tartışmanın nasıl gerçekleştiği, değerlendirmenin nasıl yapıldığı gibi birçok şeyle ilgili. Nitekim yayıncılıktaki süreçlere baktığınızda, teknolojiyi işin içerisine kattıktan sonra, 1990'lara kadar izlenen süreçlerle şimdi izlenen süreçler arasında bazı değişimler olmuş durumda. Makaleleri çok daha hızlı yayımlayabileceğimizi düşünüyoruz örneğin, çünkü elektronik. Çok daha ucuza yayımlayabileceğimizi düşünüyoruz, çünkü ağaçları kesmiyorsunuz. Ama aslına bakarsanız geleneksel paradigmaya göre hareket ettiyseniz, elektronik yayıncılık bir makalenin gönderilmesinden yayımlanana kadar geçen süreyi çok fazla azaltmış değil. Sonuçta siz bana bir makaleyi değerlendirmem için gönderdiğinizde, "bu elektronik olarak gelmiş, hemen akşam oturup bunu değerlendireyim," demiyorum. Bir ay süre verdiyseniz makaleyi yine bir ayın sonunda değerlendiriyorum. Ama yeni paradigma açısından bakıldığında bu ortam başka şeyler yapmaya da imkân verdi. Örneğin, kamuya açıklık ya da önce yayımlayıp hakem görüşlerini sonradan alma gibi.

Nitekim buna yönelik bir sürü arşiv var. arXiv artık 20 yaşını geçmiş bir kuruluş, fizik, bilgisayar mühendisliği vb. alanında. RePEc (Research Papers in Economics), ekonomi alanında. Birçok açık arşiv oluşmuş durumda ve bunların bir kısmı da geleneksel hakemlik dışındaki yöntemleri başarı ile deniyor. Açık erişim yayıncılığının kötü yönde kullanılmasına yönelik eminim hocalarımız bir şeyler söyleyecektir. Ama bugün baktığımız zaman bir açık erişim yayıncısı olarak Hindawi Yayınevi, şu anda kâr marjı en yüksek olan yayınevi. Elsevier'in kâr marjı %36'dır, 2 milyar poundluk gelirden 700 milyon gelir sağlamıştır. Ama Hindawi'nin kâr marjı %42'dir. Dolayısıyla müthiş bir kârlılıktan bahsediyoruz. Bunu başka bir alanla karşılaştırdığınızda, Exxon petrol şirketinin kâr marjının %4,5 ya da Apple'ın en verimli olduğu dönemdeki kâr marjının %24 olduğunu görürsünüz. Dolayısıyla yayıncılıkla ilgili böyle bir durum söz konusu. Bunda tabii ki yayıncılıkta, ekonomistlerin deyişiyle, "talebin elastik olmaması"nın da payı var. Yani herhangi iki makale birbirinin aynı olamayacağı için ortada bizim Exxon durumunda olduğu gibi bir rekabet yok. Eski paradigmanın bu kadar uzun devam etmesi ve hâlen de devam ediyor olması bunun için bizi şaşırtmamalı bence.

Bu noktada, örneğin, "açık erişim" olgusunu ele alalım. Açık erişim son kullanıcıların, özellikle bilimsel araştırmaların çıktılarına ücretsizce erişebilmesi, bunları istediği gibi kopyalayabilmesi, başka yerlerde kullanabilmesi anlamına geliyor. Bu hareket ilk defa, bundan 20 küsur sene önce konuşulmaya başlandığında Elsevier gibi yayıncılar son derece katı tutum aldılar. Ama bugün çok saygın dergilerimizin açık erişimdeki gelişmelere rağmen az önce bahsettiğim kâr marjlarından çok da aşağıya düşmediklerini görüyoruz. Nitekim bugün yayıncıların en azından %70'i "yeşil yol" diye adlandırılan, son kullanıcıların makalelere erişim için para ödememe seçeneğini destekliyorlar.

Burada tekrar bu değişikliklerle ilgili noktaya gelecek olursak 350 yılda 20 yıl uzun bir dönem sayılmaz. Demek ki henüz akademik dergi yayıncılığı ile ilgili olabilecek şeylerin çoğunu görmüş değiliz, diye düşünmek istiyorum -ki öyle olduğuna da inanıyorum. Neden dersiniz, biraz önce eğitim ile ilgili konulardan bahsettik. Kuşkusuz eğitimle ilgili değişiklikler de var. MOOCs² diye adlandırılan milyonlarca kişiye ders verme gibi şeyler, yavaş yavaş eğitim alanını etkilemeye başladı. Benzer etkileri biz yayıncılıkta da göreceğiz. Yayıncılıkla ilgili kısım ise sanıyorum ki düşündüğümüzden daha kısa sürede gerçekleşecek. Bunun en azından örneklerini görüyoruz. Mesela bugün, bilim uzmanlaşma nedeni ile çok partisyona uğradığından yaklaşık 25 bin hakemli dergi var, senede 1,5 milyon makale yayımlanıyor, 10 bin civarında da dergi yayıncısı var dünyada. Ama bakıyoruz bu ortamın verdiği imkânları kullanarak "mega dergiler" diye bir kavram ortaya çıktı. *PLoS ONE*'i hepimiz duymuşsunuzdur. 2012 yılında 30 binden fazla makale yayımlamış. Biz daha önceden basılı ortamda *Physical Reviews* dergisini biliyorduk, senede 4500 makale yayımlıyorlardı. Ama bir anda çok arttı makale sayısı. Ayrıca *PLoS ONE* tek değil, Springer de ayrı mega dergi çıkarıyor. Daha önce sözünü ettiğim açık erişim modelinin işlediğini görünce, kendi geleneksel dergilerinde yer bulamamış makaleler için yayıncılar "onları da yayımlayalım, nasılsa birçok vatandaş para ödemeye hazır," mantalitesi ile hareket ediyorlar. *PLoS ONE*'dan söz ettik. 2012 yılı istatistiği sanıyorum bu söyleyeceğim şey. Yayımlanan makalelerin %20'si Çin kökenli ve bunun için 4 milyon \$ ya da € para ödemişler. Çünkü yayımlamak istiyoruz bir an önce. Ne kadar hızlı olursa o kadar iyi. Geçmişte bir makalenin

² MOOCs (Massive Open Online Courses): Kitleleşik Açık Çevrimiçi Dersler.

dergiye gönderilmesinden yayımlanmasına kadar geçen süre ortalama 18 ayken, şu anda yazıp hemen arXiv’e gönderebilirsiniz. Ya da hakemlik sonradan gelebilir. Dolayısıyla bu süre kısalmış durumda.

Öte yandan, bana fıkranın başındaki Penny’nin sınıflamasını düşündüren konuya yeniden dönmem gerekirse, yapısal olmayan bazı değişiklikler var ki bizi daha çok endişelendirmeli diye düşünüyorum. *Philosophical Transactions*’ın ilk sayısına bakın, derginin amacı bilimsel iletişimdir. Bilimsel keşifleri bir an önce duyurmaktır. Bunun sadece bilimciler arasında daha hızlı etkileşim ve araştırma sonuçlarının yayılmasına değil, aynı zamanda toplumsal yararın da artmasına bir vesile olması amaçlanmıştır.

Yapısal olmayan değişiklik diye adlandırdığımız bu işlevsel değişiklik açısından baktığımızda, özellikle son 30-40 yılda işleri şirazesinden çıkardığımızı gözlemeye başladık. Bunu birazcık açayım. Çok zamanımız yok ama bu husus konuşmamın da temel noktası olarak alınmalı diye düşünüyorum. Acaba biz hâlâ gerçekten bilimsel değerleri, bilimsel iletişimi gerçekleştirmek ve toplumsal yararı artırmak üzere mi yayımlıyoruz, yoksa bütün bu dijital ortamın getirdiği kolaylıklar nedeni ile bu amacımızdan birtakım sapmalar mı başladı? Kolayca tahmin edebileceğiniz gibi, ben ikincisi yönünde bir görüş sahibiyim. Nedenini de az önce söyledim. Sizce neden *PLoS ONE*’daki 30 bin makalenin %20’si Çin’den geliyor? (Eminim Türkiye’den de gelen vardır.) Çünkü birilerinin bir şekilde, akademik olarak yükselmesi gerekiyor ve bunun hızlı olması gerekiyor. Bunun hızlı olması için de -eskiden çok yaygın değildi- yazarlar gerekirse bin dolar vermeye razılar. Nitekim *PLoS ONE*’da ortalama ödenen para 600\$ civarında. Belki arkadaşlarım bahsedecektir, bu “altın yol” diye tabir edilen şey, açık erişimdeki diğer yol. Yani *PLoS ONE* “yazar öder” modelini uygulayan bir dergi.

Yapısal olmayan değişiklik hikâyesine dönecek olursak, burada bir sıkıntı yok mu sizce? Eğer biz gerçekten bilimsel iletişimi toplumsal yarar için yapıyorsak, o zaman ne oldu da bu süreç içerisinde biz toplumsal yararı geriye itip performansı öne çıkarmaya başladık? Performanstan kasıt da kaç tane makale yayımlıyorsun, onlara kaç atıf yapılıyor, twitter’da kaç kere kendisinden bahsedilmiş, makaleyi kaç kişi indirmiş, kaç kişi makaleye bakmış, kaç kişi işaret koymuş (bookmark) gibi aklınıza gelebilecek bütün “oyunları” da aynı zamanda değerlendirme mekanizmasının bir parçası olarak

kullanmaya başlıyoruz. Ama amaç nedir bilimsel dergi yayıncılığında? Amaç performansı artırmak mı? Zaten artıyor performans. Milyonlarca makale yayımlanıyor ve herkes bir şekilde o makaleleri kendisi ile ilgili akademik yükselme ve ödül kazanma gibi şeylerde kullanıyor.

Peki, burada bir ilerleme kaydedebilirsiniz ama bu ilerleme toplumsal yarara da aynı ölçüde yansıyor mu? Eğer yansımıyorsa o zaman Penny gibi davranmamız gerekiyor değil mi? Sırf bu ortam bize bu olanakları veriyor diye yaptığımız işin doğru olduğunu düşünebilir miyiz? Zaten toplumsal yarar yerine, performans değerlendirmeye dönük olarak olaylara bakmamız aslına bakılırsa bizi gayriahlaki tutumlara da sevk ediyor. Yayın yapacaksınız, bir an önce yapacaksınız. Aynı zamanda prestijli dergilerde yayımlayacaksınız. Tıpkı çocukların çikolata istemesi gibi: “Çikolata istiyorum, şimdi istiyorum!” Dolayısıyla hemen olsun isteyeceksiniz. Peki, ne olacak? O zaman eğip bükebiliriz, verilerin boğazını sıkırtırız, ya da -daha da kötüsü- uydururuz verileri, kendi kendimize atıf ağları kurarız. Bu konuda çok yaratıcı bir ülke olduğumuzu hepimiz biliyorsunuz.. Bakıyorsanız, sıralamada ilk ona girmiş ve en fazla atıf alan makalelerin 6-7 tanesi, şu anda ISI listesinden çıkarılmış dergilerde yayımlanmış makalelerin yazarları. Baktım, bir tanesi dışında hiçbirini tanımıyorum. Benim tanımamam normal, sonuçta ben Penny’yim ve fizikte yapılan araştırmaları bilmek zorunda değilim. Ama burada bir hata olduğunu bizim görmemiz lazım. Zaten bu hataya meyilli olan pazar nasıl oluştu? “Beall’s”ın bir listesi var, predatör yayıncı listesi.³ Yayıncı sayısı şu anda 400’e kadar çıkmış durumda. Dolayısıyla açık erişim yayıncısına bir şey göndermeden önce, acaba bu vatandaşlar gerekeni yapıyor mu diye o listeye bakın.

Demek istediğim, toplumsal yararı arka plana atmakla birlikte birtakım sorunlar yaşamaya başladık. Etki ölçümü sorunu gibi. Etki ölçümü bugün büyük ölçüde performansa dayalı olarak yapılıyor. İster akademik yükseltme olsun ister TÜBİTAK’ın yayın desteği olsun. Ama öte yandan etki ölçümü için kullandığımız, “proxy” diye adlandırdığımız “vekil” ölçülerini aynı başarı ile toplumsal yarar ölçülerine uygulayabiliyor muyuz? Hatta gündemimizde var mı öyle bir şey? Bugün örneğin Türkiye’deki yayınlar açısından bakıldığında, Türkiye’deki yayıncılık ile ilgili olarak biz yaptığımız yayınları 1665’teki o amaçlara bağlı kalmak

³ Bkz. <http://scholarlyoa.com/2015/01/02/bealls-list-of-predatory-pub-lishers-2015/>

için yapıyoruz diyebiliyor muyuz? Bilimsel iletişimi artırmak ve toplumsal yararı sağlamak... O da nedir? Eğer öyle hareket etseydik bugün daha farklı bir manzara ile karşı karşıya olmamız gerekmiyor muydu? Örneğin bizim yayımladığımız makalelerin de etki değerinin son derece yüksek olması gerekmiyor muydu? Bana yabancı dil sorunu gibi birçok şey söyleyebilirsiniz. Ama benim gördüğüm biraz önceki o performans karşılık toplumsal yararı ne kadar çok baskıladıysak o kadar da öteki taraflarda tökezlemeye başladık.

Türkiye’de cevval bir bilimsel yayıncılık pazarı olduğunu düşünüyor musunuz? Yayımlanan son rakamlara göre DergiPark’ta ⁴ 400 civarında dergi listelendiğini görüyoruz. Şu anda yayımlanan üniversite dergilerinin sadece toplumsal yarar için mi yayımlandığını düşünüyorsunuz? Ben bu soruya cevap vermek istemiyorum. Birçok editörümüz eminim bu konularda benden çok daha fazla bilgi sahibi. Ama bireysel olarak baktığımda, bir bilimci olarak bizim şu sorunun cevabını -şapkayı önümüze koyup- düşünmemiz gerekiyor: 100 tane makale yayımlamışsın ama bunun literatüre bir katkısı var mı, bunun toplumsal bir yararı var mı? Bunlar sonucunda herhangi bir yenilik, bir yazılım, başkalarının da yararlanabileceği bir veri seti ortaya çıkmış mı? Eğer çıkmadıysa o zaman sadece teknolojik gelişmelerin bize sunduğu nimetleri kullanıp, tabiri caizse bu performans dayalı ölçümlere “adapte olan” bilim ve araştırma camiasına karşı çıkmamız gerekiyor. Bu sadece Türkiye için geçerli değil. Size örneklerini verdim. Siz eğer performans ölçünüzü H atf katsayısına ya da atf sayısına göre koyarsanız, akademisyenler ve araştırmacılar da -sonuçta zeki kişiler- ona göre adapte oluyorlar ister istemez. Ama istediğimiz bu mu?

Eğer istediğimiz bu değilse o zaman bu ortam bütün bu sorunların tartışılması için iyi bir ortam. Özellikle işin ahlaki boyutu, açık erişim boyutu ve diğer boyutları var. Ben çok spesifik olarak olaya giremedim ama benim bu kadar genel bir başlık için söyleyebileceğim şu: Bu yapısal ve yapısal olmayan değişikliklere bakıp ona göre “bundan sonra ne yapabiliriz”in konuşulması gerekiyor. Sabrınız için teşekkür ediyorum.

“AKADEMİK YÜKSELTİLMELER, AKADEMİK DERGİLER VE ETİK”

Prof. Dr. Metin BALCI

Bu nazik toplantıya davetleri için Ziya Bey’e, Mehmet Bey’e ve diğer yetkililere huzurlarınızda ve şahıslarında diğer organizatörlere teşekkür etmek istiyorum. Gördüğüm kadarıyla bu bir kapalı oturum değil, aynı anda başka yerlere de yayın yapılıyor, bizleri canlı izleyenler de var. Buraya çağırılanlar hocalarımız zaten bu konunun uzmanları. Dolayısıyla benim anlatacağım her şeyi siz, benden çok daha iyi biliyorsunuz ve özellikle bu konuda benim iki video konuşmam vardır. Biri 45, diğeri 47 dakikadır. Google’a “Metin Balcı ve Etik” yazılınca bu iki video hemen çıkar. 45 dakikalık olanı tavsiye ederim. Bugün yapacağım konuşmada da o videodaki konuşmamın biraz daha kısaltılmış şeklini sizlere sunmaya çalışacağım. Şunu da söyleyeyim, belki konuşmacıların sunumlarda bazı örtüşmeler olabilir, ama kamuoyu oluşmasında bence fayda vardır.

Kısaca bilimin doğuşuna değinirsek bilim, insanların doğayı anlama merakından ortaya çıkmıştır ve bilimin sonucunda da bilgi oluşmaktadır. Bilginin daha sonra uygulamaya konulması gündeme gelmektedir, buna da teknoloji diyoruz. Teknoloji ve bilim yıllarca birbirinden ayrı gelişmiştir 19. yüzyılın ikinci yarısından sonraya kadar. Sosyoekonomik gelişmeler sonucunda bilim, teknoloji, endüstri ve ekonomi bugün artık iç içedir ve bunlar ayrılmaz parçalardır. Tabii, bilim yapan insanların, topluma karşı bazı sorumluluklarının olması gerekir. Bilimde ve bilimsel araştırmalarda ilerleme için güven şarttır. Güvenin olmadığı yerde bilimsel araştırmalar zaten olmaz. Bilim insanları, bilim dünyasının saygınlığını koruyacak nitelik ve nicelikte araştırmalar yapmak mecburiyetindedir. Bizler topluma karşı bir sorumluluk hissederek bu araştırmaları yapmak zorundayız. Tabii, toplumun da bilim insanlarına güven ve saygı duyması gerekir. Bu nokta son derece önemlidir. Toplumsal güvenin kazanılmasında veya korunmasında ise dürüstlük ön plana çıkıyor ki bu gün de en çok tartıştığımız konu dürüstlük olacaktır. Son yıllarda maalesef bu güven ortamının toplumumuzda sarsıldığını görmekteyiz.

⁴ Bkz. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/>